

Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Çıkmazları: Güvenlik, Ulus-Devlet Felsefesi ve Kimlik

Özlem KAYGUSUZ*

Giriş:

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin zorlu alanları üzerine yapılan kimi yorumlarda son dönemlerde giderek artan bir şekilde, iki taraf arasındaki temel çatışmanın “güvenlik kültürü” alanında olduğu vurgusu dikkati çekmektedir (Oğuzlu, 2003; Oğuzlu, 2004; Kösebalan, 2002). Bu görüşe göre, özellikle Türkiye’nin Aralık 1999’daki Helsinki Zirvesi’nde resmi adaylık statüsü elde etmesinin ardından, Türkiye-AB ilişkilerinde artık herhangi bir dışlama/kabul etmeme sürecinden söz edilemez; çünkü aday ülke olarak ilan edilmekle Türkiye’nin “Avrupalılığı” zaten tescil edilmiştir (Yeşilada, 2002: 101). Ancak Türkiye, AB’nin özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde ulusüstü/ ulus-sonrası (supranational/ post-national)¹ yapılanma çerçevesinde geliştirdiği ve üyelik kriterlerinde somutlaşan “yumuşak güvenlik kavramsallaştırmasına” (soft security conception) ve “sivil güvenlik anlayışına” (civil, non-military security) uyum sağlayamamıştır. Türkiye hala Soğuk Savaş döneminin, dış tehditleri askeri/ stratejik ittifaklar ve silahlanma politikaları aracılığı ile dengelemeye; içeride de kültürel hak taleplerini siyasal bölünme riski doğrultusunda değerlendiren, üniter ve egemen devlet-toplum modeline dayalı oldukça sert bir

* Yrd.Doç.Dr., Mersin Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

¹ Bu iki kavram Avrupa bütünlüşmesinin farklı dönemlerine ait, farklı tartışmaların ürettiği kavramlar olmalarına rağmen bu çalışmalarda birbirlerinin yerine ya da aynı anlamda kullanılmaktadır.

güvenlik anlayışını devam ettirmektedir (Oğuzlu, 2003: 289; Kösebalan, 2002:134-135). Türkiye, bu “reelpolitik” güvenlik kültürünü toptan dönüştürecek siyasal ve toplumsal reformları öngören üyelik kriterlerini tam olarak gerçekleştirdiğinde bu uyumu sağlamış olacaktır ve dolayısıyla da bu yeni uygarlık projesinin bir parçası olmaması için bir neden yoktur.

Bu yorumlar ilk bakışta Türkiye-AB ilişkilerine güvenlik ilişkileri bağlamından bir değerlendirme getiriyor gibi görünse de, son kertede demokratikleşme meselesinin ilişkilerin en zorlu alanı olduğunu vurgulamaktadır ve güvenlik sorunlarının salt dış ilişkiler bağlamında değil, kimlik, demokratikleşme, siyasal-toplumsal değişim gibi konularla birlikte iç siyasal bağlamda ele alınması gerektiği düşüncesine dayanması bakımından önemlidir. Diğer yandan da Avrupa kimliğinin coğrafi ya da başka bazı değiştirilemeyecek, Avrupa’ya özgü unsurlar üzerinden değil; liberal demokrasinin bireyin temel hak ve özgürlüklerine saygı, insan ve azınlık haklarının kurumsallaşması ve hukukun üstünlüğü ilkeleri temelinde tanımlanan, her devletin gerekli toplumsal-siyasal dönüşümleri gerçekleştirdiğinde edinebileceği bir kimlik olduğu düşüncesine dayanmaktadır (Rumelili, 2004)².

Ancak yine tam da bu iki açıdan sorunludur: Birincisi, Avrupa Birliği’nin güvenlik anlayışını ve güvenlik alanındaki önceliklerini hem kendi açısından hem de aday ve çevre ülkelerle ilişkileri çerçevesinde salt liberal demokrasinin evrensel kurallarının uygulanmasına indirgemektedir. Burada şöyle bir soru akla gelmektedir: Yeni bir uygarlık projesi olarak AB, stratejik kaygılardan ya da küresel ekonomik ya da siyasi güç elde etme amacından tamamen arınmış bir yapı mıdır? İkincisi AB’nin üye devletlerin egemenliklerini -farklı alanlarda farklı düzeylerde de olsa- devretmek zorunda oldukları bir ulus-üstü/ ulus-sonrası siyasal birim olma yolunda son derece istikrarlı ve çelişkisiz bir dönüşüm içinde olduğunu sabitleyerek, AB içindeki mevcut kimlik, aidiyet, ulus-devlet milliyetçiliği-Avrupa milliyetçiliği çatışması ve/veya etkileşimi, Avrupa vatandaşlığı gibi kavramlar üzerindeki tartışmaları tamamen Türkiye-AB ilişkileri tartışmasının dışına bırakmaktadır. Halbuki özellikle bu tartışmaların getireceği farklı perspektifler, Türkiye’nin üyeliğinin genel olarak “güvenlik kültürünü” somut olarak da “ulusal güvenlik kavramsallaştırmasını” dönüştürmesine bağlı olacağı saptamasının da eksikliklerini ortaya koyacak niteliktedir.

² Bu çalışma, Avrupa Birliği’nin gerek aday ülkeler gerekse yakın çevresi ile ilişkilerinde uyguladığı “farklılaştırma modları” üzerine kapsamlı bir analitik çerçeve ve bu çerçevede Türkiye-AB ilişkilerinin özgün bir değerlendirmesini sunmaktadır. Buna göre Avrupa Birliği bazı ülkelerle ilişkilerini Avrupalılığın değiştirilemeyecek unsurları üzerinden kurarken; diğer bazıları içinse sonradan edinilebilecek bir Avrupa kimliğini temel almaktadır. Türkiye-AB arasındaki sıkıntı, bu noktada AB’nin hibrid bir kimlikle, Türkiye ile ilişkilerini kimliğinin hangi unsurları üzerinden kuracağına tam olarak karar verememiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu iki sorunlu noktadan hareketle bu çalışma, sözü edilen güvenlik kültürü çatışmasının ortadan kaldırılmasının, Türkiye'nin Avrupalılığının ve AB üyeliğinin garantisi olarak tartışılmasının ötesine geçilmesi gerektiğini vurgulamak amacıyla. Çünkü, Kopenhag Kriterleri'nin yasal düzlemde tamamlanması ve Avrupa Birliği'nin 17 Aralık 2004 zirvesinde Türkiye'ye üyelik müzakereleri için tarih vermesi ile başlayan süreç, Türkiye-AB ilişkilerinde tam anlamıyla tarihsel bir dönüm noktası olmakla birlikte; aynı zamanda ilişkilerin sorunlu alanlarının ön plana çıktığı, yeni bir durağanlık ve karşılıklı güvensizlik sürecinin de ilk işaretlerini içermektedir³. Hatta Avrupa cephesinde ortaya çıkan eğilim, Türkiye'nin üyeliği meselesinin demokratikleşme ölçütünün dışında ele alınmaya başlanacağını göstermektedir. Bu eğilimin en son göstergesi, 28 Şubat 2005'de Fransa'da, Türkiye'nin üyeliğine en son aşamada bir referandumla karar verilmesi yönünde Fransız Parlamentosu'nda alınan karardır⁴. Bu eğilimin yaygınlaşacağını, diğer AB üyelerinin de benzer kararlar alabileceğini öngörmek oldukça mümkün görünmektedir. Dolayısıyla her dönemde olduğu gibi, içinde bulunduğumuz bu dönemde de, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini daha geniş bir tarihsel-felsefi bağlam içinde ele almak yararlı olacaktır.

Bu çerçevede başlangıçta ortaya koymak gerekirse, bu çalışmanın dayandığı temel düşünce şudur: Türkiye-AB ilişkilerinin içinde bulunduğumuz tarihsel dönemdeki bağlamı -Türkiye'nin üyelik müzakerelerine başlamak için Avrupa Komisyonu'ndan bir tarih almış olmasına rağmen- değişim ve dönüşüm yoluyla bütünleşme değil, farklı alanlarda farklı düzeylerde işleyen ve tarihsel niteliği de olan bir dışlama/kabul etmeme sürecinin getirdiği sınırlılıklardır. Başlangıcından bu yana Türkiye-AB ilişkilerindeki gelişmeler ülkemizde gerek aydınlar gerekse siyasetçiler tarafından pekçok kez yanlış okunmuştur. Resmi adaylık statüsünün ve güvenlik kültürü çatışması tezinin de bu yanlış okumalardan biri olma olasılığı yüksek görünmektedir.

Bu dışlama/kabul etmeme süreci iki düzeyde irdelenecektir: Birincisi Avrupa Birliği'nin nasıl bir siyasal-kurumsal yapıya doğru evrildiği tartışmaları Türkiye'nin üyeliği ile ilişkilendirilecektir. İkinci olarak da, oluşmakta olan Avrupa kimliğinin dışlayıcı nitelikleri, Avrupa Birliği'nin göçmen politikaları ve genişleme süreci gibi dinamikler etrafında tartışılarak, Türkiye'nin bu kimliğin "ötekisi" olduğu ortaya konmaya çalışılacaktır. Sonuç olarak Türkiye-AB ilişkilerinin iki taraf arasındaki güvenlik kültürü çatışmasının ötesinde özellikle kimlik alanında ciddi bir çıkmazla karşı karşıya bulunduğu vurgulanacaktır.

³ Bu sorun alanları ile ilgili farklı tartışmalar için bkz., Aziz Konukman, "Türkiye'nin AB Nezdindeki Konumu Değişmiyor (1)", Birgün, 31 Aralık 2004; Oğuz Oyan, "AB Dersleri", Birgün, 20 Aralık 2004.

⁴ http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/02/050228_french_constitution.shtml

Türkiye-AB İlişkileri: Farklı Güvenlik Kültürleri

Öncelikle bu tezi biraz daha açmak gerekmektedir. Türkiye ve AB arasındaki güvenlik kültürü çatışması ne demektir? Türkiye-Avrupa ilişkileri güvenlik alanında ne zaman işbirliğinden çatışmaya dönüşmüştür?

Güvenlik her dönemde Türkiye-Avrupa ilişkilerinin temel, belirleyici alanlarından biri olmuştur. Esas olarak Soğuk Savaşın başlaması ile birlikte, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyelikleri ve Türkiye'nin diğer Avrupa kurumlarına kabul edilmesi, tamamen Sovyetler Birliği ve komünizm tehditleri karşısında Avrupa güvenliğinin sağlanması amacıyla birer uzantısı idi. Diğer yandan, kuruluşundan bu yana Türkiye'de siyasal seçkinlerin modern ulus-devlet ve sekülerizm temelinde yürüttükleri modernleşme projesi Avrupa'nın o dönemdeki devletler sistemi ve güvenlik anlayışı ile tam anlamıyla bir uygunluk içindeydi (Oğuzlu, 2003: 291). Türkiye-Avrupa ilişkilerinin güvenlik boyutu uzun zaman şu ilkelere dayalı olarak uyum içinde yürütüldü: İçişlerine karışmazlık, tarafların karşılıklı olarak toprak bütünlüğü ve ulusal egemenliğe mutlak saygı göstermeleri, ortak düşmanlara karşı birlikte hareket etme, zayıf taraf olarak Türkiye'nin Akdeniz ve Orta Doğu'da Avrupa'nın çıkarlarına aykırı hareket etmemesi, hatta kollaması. Yine bu çerçevede Türkiye'nin güvenlik politikasının temel bileşenleri şunlardı: Lozan'ın kazanımlarının korunması, 1960 Kıbrıs Andlaşması'nın korunması, Akdeniz ve Ege'deki stratejik önceliklerin korunması, Sevr Andlaşması'ndaki herhangi bir düzenlemenin Türkiye'nin tekrar önüne getirilmesinin engellenmesi, Türkiye'nin çevrelenmesinin ve yalnızlaştırılmasının engellenmesi, içeride laik, üniter devlet düzeninin korunması (Oğuzlu, 2003: 291-292).

Sovyetler Birliği ve komünizmin ortak düşman olduğu bu dönemde Türkiye'nin Avrupa'nın stratejik güvenlik çıkarlarının gerçekleştirilmesindeki katkısı, Avrupa'nın Türkiye'yi bir "öteki" olarak görmesini engellemiştir. Bu işbirliği, Soğuk Savaşın sona ermesi ve "Avrupalılığın" AT/AB üyeliği ile tanımlanmaya başlanmasıyla birlikte değişerek Türkiye'nin tarihsel kimlik krizini daha da derinleştiren bir nitelik kazandı (Oğuzlu, 2003: 286). Bu süreçte Avrupa Birliği, Soğuk Savaş döneminin silahlanma ve dehşet dengesi gibi, güvenliği tamamen askeri alanda tanımlayan unsurların tekelden kurtulmuş bir alan olarak, sivil bir anlayışla yeniden ele almaktaydı. Türkiye ise, Soğuk Savaş sona erdikten sonra bile içte ve dışta bu önceliklerini devam ettirdi. Dışarıda ABD ile ittifak ilişkilerini ve NATO üyeliğini güvenliğinin temel kurumları olarak görmeye devam etti. Soğuk Savaş sonrası dönemde özellikle Türkiye-İsrail ilişkilerinin askeri işbirliği alanındaki gelişimi, Türkiye'nin güvenliğini öncelikli olarak "reelpolitik" değerlendirmeler ışığında kurduğunun temel göstergesi oldu.

1980'li yıllar boyunca, genişleme sürecindeki Avrupa Topluluğu'na katılma amacındaki güney ülkeleri, Portekiz ve İspanya özellikle dış politikalarını AB'ye uyumlaştırmışlardı. Aynı dönemde Türkiye'deki askeri yönetim, ABD'nin Sovyetleri çevreleme politikası doğrultusunda bölgedeki Müslüman devletlerle ilişkilerini geliştirmeyi tercih etmiş, içeride de oldukça otoriter bir yönetimi yerleştirmişti (Larrabee ve Lesser, 2003: 46-47). Bu dönem AB'ye üyeliğin, hukukun üstünlüğüne dayalı, azınlık ve insan haklarının garanti altına alındığı demokratik bir siyasal sistemi öngören siyasal kriterler etrafında tanımlanmaya başlandığı ve bu gelişmelerin Türkiye tarafından doğru okunmadığı bir dönem oldu. Soğuk Savaşın sona ermesiyle bu eğilim giderek netlik ve hız kazandı. AB'nin yeni güvenlik anlayışı üyelik kriterlerinde somut ifadesini bulmaya başladı. Güvenlik kültürleri çatışması bu şekilde ortaya çıkmaya başladı ve Türkiye-Avrupa ilişkilerine 90'lı yıllarda damgasını vurdu.

Diğer yandan güvenlik kültürü çatışması tezine göre, Türkiye ve Avrupa arasındaki bu çatışmayı, salt Soğuk Savaşın sona ermesi ile başlayan bir süreç olarak görmemek de gerekir (Oğuzlu, 2003: 287). Çünkü, Avrupa bütünleşmesi en başından beri iki temel vaade dayanmaktadır: Avrupa'da sürekli barış ve zenginleşme. Bu çerçevede II. Dünya Savaşı deneyiminin ardından bütün Avrupa kurumları ve tek tek ulus-devletlerin kamu düzenleri, güvenlik sorunlarını barışçı yollardan ve siyasal yöntemlerle çözme anlayışı ile oluşturulmuştur. Avrupalı seçkinlerin bu anlayışı yerleştirmek üzere benimsedikleri yöntem, aralarındaki güvenlik sorunlarını siyasallaştırmak, diğer bir deyişle güvenlik sorunu olmaktan çıkarmak (desecuritization) idi. İlerleyen dönemlerde bu geleneğin iyice yerleşmesi, devletlerin gerek kendi içlerindeki, gerekse aralarındaki güvenlik sorunlarını başarılı bir şekilde güvenlik sorunu olmaktan çıkarmaları, açık, kapsayıcı bir ben/ öteki, kimlik/fark anlayışı geliştirmelerine ve bu çerçevede egemenlik sonrası -yani, modern ulus-devlet modelinin öngördüğü sınırlardan arınmış, çoğulcu ve kapsayıcı bir kurumsal yapı içinde davranabilme- yeteneklerini geliştirmelerine bağlıydı. Bu çerçevede güvenlik kültürü çatışması tezine göre, Türkiye gibi güvenliğini devlet egemenliğinin sürekliliğinde ve kültürel olarak türdeş(leştirilmiş) bir toplum yapısında tanımlayan bir devletin AB'nin bu niteliğine uyum sağlaması oldukça zordur (Oğuzlu, 2003: 287-289). Mevcut AB üyeleri, egemenlik devri ve iç siyasal-toplumsal yapının liberal, çoğulcu ilkeler üzerinde kurulması ilkelerini tamamen benimsemişlerdir. AB, bu anlamda küresel bir sivil-normatif bir aktör olma yolunda ilerlemektedir.

Bu farklılığa rağmen, Türkiye açısından AB üyeliği, tarihsel Batılılaşma amacının geldiği bir son nokta olarak, mevcut NATO, Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü üyeliklerini aşan bir biçimde Avrupa'nın bir parçası olma amacının başarıya ulaşmasıdır. Diğer bir deyişle AB üyeliği, kazanım ve bedellerine bakılmaksızın Türkiye seçkinlerinin önemli bir bölümünce esas olarak bu yönüyle

ele alınmaktadır. Ancak, “güvenlik kültürü çatışması” tezine göre, özellikle 1990’ların ortalarından bu yana AB’nin değişen niteliği ve ortaya koyduğu üyelik kriterleri, Türkiye’deki milliyetçilik ve Batılılaşma arasındaki hassas dengeyi de altüst etmektedir (Kösebalan, 2002: 130). Daha açık bir ifade ile Türkiye’nin mevcut ulusal güvenlik siyaseti, devletin üstünlüğü ve ulusal egemenliğin hiçbir alanda devredilemezliği anlayışına dayanmaktadır ve bu da AB’nin evrilmekte olduğu ulusüstü/ ulus-sonrası yapıyla taban tabana zıt bir yönelimdir. Dolayısıyla bugün AB üyeliği tartışması, Türkiye açısından bir güvenlik kültürünün dönüşümü tartışmasıdır (Kösebalan, 2002: 131). Ulusal Program ve daha sonraki Kopenhag Siyasi Kriterleri’ni yerine getirme sürecindeki uyum paketleri tartışmalarına bu hassasiyetler damgasını vurmuştur.

Sonuç olarak “güvenlik kültürü çatışması” tezi şu noktaya ulaşmaktadır: Türkiye’nin, Avrupa’nın askeri, stratejik, reelpolitik önceliklere dayanmayan, küresel düzeyde öncülüğünü yaptığı liberal demokratik dönüşüm temelinde oluşturulan güvenlik anlayışını benimsemesi şarttır. Bu dönüşüm, özellikle Irak Krizi bağlamında bu daha da bir önem ve aciliyet kazanmıştır. Irak krizi bir defa daha Türkiye’nin iç ve dış güvenlik kaygılarının nasıl iç içe geçtiğini net bir şekilde göstermiştir. Bu çerçevede Türkiye genel anlamda küreselleşmenin yarattığı güvenlik tehditleri ile ancak AB’ye entegre olarak ve onun güvenlik kültürünü benimseyerek başa çıkabilir. Avrupa Birliği’ne katılım sürecinde gerçekleştireceği demokratik dönüşüm Türkiye’nin Avrupalılığının kabul edilmesi ve mevcut tehditlerden kurtulması için izleyebileceği en doğru yoldur (Oğuzlu, 2004: 99).

Avrupa Bütünleşmesi, Ulus-Devlet Felsefesi ve Türkiye

Bu son nokta, Türkiye-AB ilişkilerinin tarihsel bağlamının dönüşüm yoluyla bütünleşme ve Avrupalılaşma olduğu yaklaşımının temel bir yönden eleştirilmesini mümkün kılmaktadır. Gerçekten Avrupa kimliğini ve Türkiye’nin Avrupalılığını güvenlik kültürü açısından ele almak çok önemli bir yönden sorunludur ve içinde bulunduğumuz dönemde işlemeye devam eden dışlama/kabul etmeme sürecinin geçerliliğini aslında bir yandan da tescil etmektedir. Güvenlik kültürü çatışması sona erdirildiğinde Türkiye’nin AB üyeliği önündeki engeller tamamen kalkmış mı olacaktır? Bu sorudan hareketle bu bölüm, Avrupa bütünleşmesinin iki temel boyutunun -AB’nin evrildiği siyasal yapı ve siyasal felsefeyi içeren kurumsal boyutu ve bu boyutun toplumsal alandaki yansıması anlamında Avrupa kimliği boyutu - Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerindeki kabul etmeme/ dışlama sürecinin “güvenlik kültürü çatışmasının” dışında nelere dayandığını göstermeyi amaçlamaktadır.

Türkiye-AB ilişkilerinin bu kadar derin ve çok yönlü tartışmalar içinde yürüyor olmasının en önemli nedeni, bu ilişkilerin uluslararası alandaki herhangi iki siyasal

birim -burada bir devlet ve bir bölgesel bütünleşme ya da başka örneği olmayan bir birlik- arasındaki ilişkiler anlamında salt dış ilişkiler olarak ele alınamaması; aksine tarafların iç siyasetlerini ve kamu düzenlerini doğrudan ilgilendirmesi ve her iki taraf için de bir kimlik sorunsalı yaratmasından kaynaklanmaktadır (Buzan ve Deiz, 1999: 43). Her iki tarafın da gelecekteki iç siyasal-toplumsal yapılanması ve kimliği bu ilişkilerdeki gelişmelerle doğrudan ilgilidir. AB için Türkiye'nin tam üyelik süreci AB'nin gelecekteki yapısını ve kimliğini etkileyecek temel faktörlerden biridir. Türkiye için de, Avrupalılığının tescili ile tarihsel kimlik sorununa verilmiş bir nihai yanıt olacaktır. Dolayısıyla Türkiye-AB ilişkileri, sadece kendi içinde ya da bölgesel sonuçları bağlamında değil, her iki tarafın gelecekte evrileceği siyasal yapı ve kimlik konularında temel olduğu için bu kadar önemlidir.

Peki Türkiye'nin tam üyelik süreci dışında AB nasıl bir siyasal biçime doğru evrilmektedir? Başlangıcından bu yana AB'yi bir bütünleşme süreci olarak ele alırsak, siyasal yönünün görece hız kazandığı Soğuk Savaş sonrası dönemden itibaren AB'nin aldığı yol, ulus-üstü/ ulus-sonrası bir yapılanmaya doğru gittiğini kesin bir şekilde ortaya koymak için yeterli midir? Bu soru siyasal alandaki gelişmelerden çok aslında felsefi düzeyde, "Avrupa Birliği söyleminin" nitelikleri üzerinde düşünmeyi gerektir. Çünkü siyasal alan bu konudaki zıt görüşlerin desteklenebileceği - yani bir yandan AB'nin ulus-üstü/ ulus-sonrası bir modele doğru gittiğini ispatlayacak, diğer yandan da üye devletlerin bir çoğununda ulus-devletin ve ulus-devlet milliyetçiliğinin gücünü koruduğunu gösterebilecek- sayısız örnekle doludur. 29 Ekim 2004'de görkemli törenlerle imzalanan ve birleşik bir Avrupa'nın doğmakta olduğunu gösterdiği iddia edilen AB anayasası bile hala bu bağlamda tartışılmaktadır⁵. Kaldı ki burada asıl mesele birleşik bir Avrupa'nın doğup doğmadığı değil, doğmakta olan şeyin modern ulus devleti sadece kurumsal olarak değil bir bütün felsefe olarak aşım aşımayacağıdır.

Bu soruya olumsuz yanıt veren bir yaklaşıma göre siyasal gelişmeler hangi doğrultuda olursa olsun, AB ulus-üstülüğün ya da ulus-sonrasılığın çok uzağındadır. Çünkü herşeyden önce mevcut Avrupa bütünleşme söylemi içerdiği büyüme, gelişme, genişleme retoriği ile hala modernizmin aydınlanmacı, ilerlemeci, liberal büyüme söylemine sıkı sıkıya bağlıdır (Walker, 2001: 14). Bu çerçevede AB, modernizmin yerleşik mekansallık ve zamansallık söylemleri içinde kurulmuş ve gelişen bir projedir. Bu söylemler, AB'nin ne olduğu ve ne olacağını da bilme biçimlerimizi doğrudan biçimlendirmektedir. AB ile ilgili sadece siyasal değil akademik analizin bile temel kategorileri, kavramları ve öngörülleri bu modernleşmeci ulus-devlet mantığı içinde biçimlenmektedir (Walker, 2001: 15).

⁵ Bu tartışmalar için bkz, http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/02/050211_eu_constitution.shtml

Bu somut olarak ne anlama geliyor? Örneğin AB genişlemesi sürecini ele alalım. Bugünkü AB genişlemesi söylemi doğrudan büyümeye ve gelişmeye dönük pozitif göndermeler içermektedir. Genişleme söylemi, Avrupa Birliği'nin genişlemesinin her aşamasında, insanlık adına eşi benzeri olmayan bir gelişme, olgunlaşma, güvenlik ve zenginlik vaadini sürekli yeniden üretmektedir, tıpkı bir zamanlar ulus-devletin gelişmenin, güvenliğin ve zenginliğin temel şartı olması gibi. Bu genişleme-gelişme söylemi zamansal olarak teknolojik, ekonomik ve bilimsel gelişmeyi, toplumun mutluluğu ve refahı için tek koşul olarak sunmasının yanısıra, bu koşulun gerçekleşmesini mevcut Avrupa ile özdeşleştirmektedir. Dolayısıyla, genişleme söyleminin direk sonucu, Avrupa'nın giderek daha "Avrupalı" olmasıdır. Birçok gözlemciye göre, genişleme söylemi açık ve keskin bir şekilde daha Avrupalı bir Avrupa kimliği duygusunun oluşumunu sağlamaktadır (Walker, 2001: 15). Çünkü, genişleme söylemine göre, Avrupa sadece milliyetçiliğin kara tarihini geride bırakarak olgunlaşmak anlamında büyümekle kalmamakta, aynı zamanda ulus, devlet, bölge yerellik gibi kavram ve oluşumların çok üzerinde yeni, daha üst düzeyde bir siyasal biçime doğru ilerlemektedir. Bu yeni, daha üst düzeydeki siyasal biçim insanlık tarihi içinde gelişmeyi, ilerlemeyi temsil etmektedir.

Bu hacim olarak büyüme, ortaya çıkma retoriği, büyümeye yapılan pozitif vurgu ile birlikte güçlü bir ortak Avrupa duygusunun ve kimliğinin oluşumunda temel rolü oynamaktadır. Burada altı çizilmesi gereken ikilem şudur: AB söylemi, içerdiği büyüklük ya da büyüme metaforları, özellikle "oluşma", "ortaya çıkma" teleolojileri ile, modern ulus-devletin aşılma olduğu yönündeki tüm iddiasına rağmen ulus-devlet egemenlik pratiklerini yeniden üretmektedir. Avrupa Birliği'nin yatay (topraksal/mekansal) genişlemesi, kendinden menkul bir olumlulukla yeni coğrafi sınırlar çizerken, aynı zamanda ulus-devletin coğrafi sınırları temel alan içerdekiler/dışarıdakiler ayırımını ve kapsama/dışlama (inclusion/exclusion) pratiklerini Avrupa düzeyine çıkarmaktadır. Böylece ulus-devletin temel egemenlik pratiklerinden biri olan kimin içeride, kimin dışarıda olduğuna karar verme yetkisi Avrupa düzeyinde yeniden üretilmektedir. Diğer yandan Avrupa'nın dikey bütünleşmesi, yani hayatın her alanını düzenleyen ortak Avrupa kurumlarının geliştirilmesi, bütünleşmenin gelişme ve büyümeye yaptığı güçlü vurgu ile birlikte, siyasal, yasal ve kültürel egemenlik süreçlerine nüfuz eden bir merkezi otorite anlayışını -ki bu tipik ulus-devlet yapısıdır- ortaya koymaktadır (Walker, 2001: 16-17).

Daha açık bir deyişle, günümüzdeki Avrupa Birliği söyleminin en önemli niteliği modern egemenlik pratiklerini -Avrupa'da ulus-devletlerinin egemenliklerinin eridiği, çözüldüğü, aşıldığı, aşındığı gibi aslında egemenlikçi söylemin tipik terminolojisini kullanarak -yeniden üretiyor olmasıdır. Egemenlikçi söylem paradoksal bir biçimde, daha üst düzeyde ve daha gelişmiş olduğu iddia edilen başka bir egemenliği kurmak için kullanılmaktadır.

Avrupa bütünleşmesi söylemindeki bu çelişki, kuramsal bütünleşme tartışmasının uzun süre ulusüstülük-hükümetlerarasılık (supranationalism- intergovernmentalism) ekseninde tartışılmasıyla üstü örtülen bir çelişkidir. Bu tartışmanın temel sorusu şuydu: Avrupa’da siyaset devletler sistemi anlayışı içinde yürümeye devam mı edecek; yoksa yavaş yavaş daha geniş ve daha büyük bir Avrupa yaratma doğrultusunda yeniden inşa mı edilecek? Halbuki Avrupa bundan çok daha karmaşık bir bulmacadır. Avrupa’yı bu tartışmanın çok ötesinde, üretimin ekonomi politikası, sermaye dolaşımı, nüfus ve göç hareketleri, bilgi akışı, Avrupa’nın tarihsel ve bugünkü sınırları gibi olgularla birlikte; bütünleşmenin ve devletlerin farklı bütünleşme anlayışlarının sermayenin akışı süreçlerine eklemlendiği, artan bölgecilik eğilimlerinin teknolojik gelişmelerle birlikte düşünülmesi gerektiği, otorite ve kimliğin merkezsellikini yitirdiği, farklı hukuk ve yargı alanlarının ve küresel/yerel hukuksal ve siyasi alanların örtüştüğü, üst üste bindiği, küresel üretimin yerel alanları gibi olgularla birlikte düşünmek gerekir (Walker, 2001:19). Bu çerçevede Avrupa bütünleşme projesi, hala yeni bir siyaset anlayışı, yeni siyasal kategoriler üretebilmiş değildir. Çağdaş Avrupa düşüncesi ve eylemliliği hala yatay anlamda mekansallık/topraksallık ve dikey anlamda bütünleşme, seviyeler, yerellikler, federalizm/ kozmopolitizm arasındaki seçime dayalı kuramsal gelenek içine hapsolmuş durumdadır. Bu kuramsal gelenek içinde Avrupa Birliği, tarihsel kent, cumhuriyet, modern egemen-devlet ardışık serisinin son noktasıdır. Sonuç olarak AB, ulus-devlet felsefesini bir üst düzeyde, Avrupa düzeyinde adeta yeniden kurmaktadır.

AB’nin içinde evrildiği bu siyasal felsefe, AB-Türkiye ilişkilerindeki dışlama/kabul etmeme sürecinin ontolojik yönünü de böylece ortaya koymaktadır. Türkiye’nin üyeliğine tek tek Avrupa devletlerinin yönelttiği itirazlar, Türkiye’nin üyeliği ile ilgili çekinceler aslında Avrupalı seçkinlerin karşı karşıya oldukları bu çelişkinin, yani ulus-devlet felsefesini aslında aşamayan bir siyasal biçimin ortaya koyduğu sınırlılıklardır. Bu siyasal felsefe ve kuramsal yapılanma, Avrupa’yı daha “Avrupalı” yapan ulus-devlet egemenlik pratiklerini sürekli yeniden ürettikçe, “Avrupalı olmayan” Türkiye’yi sürekli dışlayacaktır.

Avrupa Kimliği, Avrupa Milliyetçiliği ve Türkiye’nin Avrupalılığı

İkinci olarak AB-Türkiye ilişkilerindeki dışlama/kabul etmeme sürecinin toplumsal boyutuna bakalım. Bu toplumsal boyut, oluşmakta olan Avrupa kimliğinin Türkiye’nin “ötekiliği” üzerinden kuruluşu ile ortaya çıkmaktadır. Avrupa kimliği sorunsalı, yukarıda sözü edilen ontolojik sıkışmışlığın siyasal, pratik zemindeki bir yansıması olarak AB bütünleşmesinin nasıl ulus-devlet felsefesi içinde yürüdüğünü oldukça net bir biçimde ortaya koymaktadır. Avrupa Birliği’nin söylemsel kuruluşunun bir yansıması olarak Avrupa kimliğinin Türkiye’yi nasıl dışladığına geçmeden önce şu soruyu cevaplamak gerekiyor: AB kimliği tartışması neden önemlidir?

AB kimliği sorunu ya da “Avrupalılık” -çünkü özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde artık Avrupalılık Avrupa Birliği üyeliği ile neredeyse özdeşleşmiştir- kıta üzerinde yaşayan ulusların ortak bir Avrupa imgesine sahip olup olmadıkları meselesi değildir. Avrupa kimliği meselesi daha çok içsel kültürel benzerliğin ve dışsal kültürel farklılığın (yani Avrupa’nın bir bütün olarak dünyanın başka bölgelerinden farklı bir kimliğe sahip oluşunun) bir birlik oluşturmada bir temel olup olamayacağı ve bütüncül, tutarlı bir Avrupa davranışını farklı bağlamlarda üretip üretemeyeceği meselesidir (Calhoun, 2001: 36). Bu sorunun yanıtını verebilmek Avrupalı seçkinler açısından çok önemlidir; çünkü AB kimliği birliğe herşeyden önce bir meşruiyet zemini sağlamaktadır. Tarihsel olarak baktığımızda, Avrupa bütünleşmesinin ilk dönemlerindeki meşruiyet kaynağı, bu bütünleşmenin Avrupa’da kalıcı barışın ve zenginleşmenin temeli olacağı vaadi idi. Ancak birlik genişledikçe ve bütünleşmenin derecesi arttıkça, mevcut üyelerin çeşitli konulardaki ulusal tepkileri, üye olmak isteyen ülkelerin getirdikleri yeni bakış açıları ve birliğin geleceği ile ilgili tartışmalar, Avrupa ve Avrupalılık tanımlarına giderek kültürel bir nitelik kazandırdı. Güney ve doğu genişlemesi ile gündeme gelen üyelik kriterleri, bütünleşmenin ortak bir kültür üzerinde değil liberal demokrasinin evrensel kuralları üzerinde yürüdüğünü iddia etse de resim görüldüğünden daha karmaşıktı. Çünkü aslında Avrupa devletlerinin en temel ortak tarihsel mirasları ulus-devlet modeli idi. Avrupa ulus-devletlerin üstünlüğu bakımından tarihte benzersiz ortak deneyime sahipti(Calhoun, 2001: 36-37).

Bu nedenle, Avrupa kimliğine ulus-devlet modeli üzerinden yaklaşmak bir noktada kaçınılmazdır. Avrupa devletlerinin biraraya gelişi temel olarak ulus-devlet mantığı üzerinden yürümektedir. Tarihsel olarak Avrupa’da ulus-devletlerin oluşumu sürecinde kentler, kasabalar, prenslikler, küçük devletçikler nasıl biraraya geldilerse, bugün de Avrupa düzeyinde devletler aynı şekilde biraraya gelmektedirler. Bu yeni biraraya gelişte kültürel farklılığa/ çoğulculuğa daha az ya da daha çok yer verilebilir; bölgesel güç farklılıklarına daha az ya da daha çok izin verilebilir ama mantık yine ulus-devlet mantığıdır. Aynı bir ulus-devlet gibi, iç bütünlüğün ve uyumun maksimize edilmesi, mümkün olan en bütüncül, ortak, tekil bir dış politikanın ve maximum etkili ortak bir ekonomik düzenin oluşturulması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla Avrupa bütünleşmesinin ulus-üstünlüğu ya da ulus-sonrasılığı, ulus-devlet felsefesi, kategorileri, kodları ve reflekslerinden kurtulabilmiş değildir (Calhoun, 2001: 50-51).

Peki bu yeni(!) tarihsel deneyimin kimliği nerede tanımlandı? Avrupa kimliği meselesinin akademik ve siyasal gündeme ilk gelişi, 1993 yılında yürürlüğe giren, Avrupa Topluluğu’nu Avrupa Birliği yapan Maastricht Andlaşması ile olmuştur. Bu tarihten itibaren çeşitli AB metinleri, özellikle 1997 tarihli Amsterdam Andlaşması bu konudaki temel referans noktası oldu. Bu andlaşmaya göre, liberal demokratik

dönüşümünü tamamlayan her “Avrupa” ülkesi birliğe üye olabilirdi. Andlaşma, Avrupa Topluluğunu doğuran bağımsızlık, demokrasi, insan haklarına ve bireylerin temel özgürlüklerine saygı duyulması ve kanunlara dayanan yönetim ilkelerine, üyeliğe aday olacak ülkelerce de tam uyum sağlanması şartını ekledi. Ancak AB kimliğini bu metinler üzerinden tartışmaya çalışmak bu sorunun ortaya koyduğu pekçok diğer meseleyi anlamada ya da çözüme yardımcı olamaz. Çünkü AB kimliği konusu aslında siyasal ve ideolojik bir konudur. Bu metinlerin hiçbirinde açık bir tanım olmayışı ve birlik içinde farklı üyelerin farklı topluluk kimliği anlayışlarını göz önüne aldığımızda, Avrupa kimliğinin henüz tartışılmakta olan, farklı ve birbirine rakip tanımlamalar içeren bir kimlik olduğunu söylemek mümkündür (Caderman, 2001: 1-2).

Bu noktada, AB kimliğini irdelemede bakılabilecek en temel alan AB'nin dış ilişkileridir. AB kimliğinin sınırları esas olarak dış çevresi ile yürüttüğü ilişkiler ve etkileşimler aracılığı ile kurulmaktadır. Bu ilişkilerin işleyişine baktığımızda ise yapılabilecek en temel saptama şudur: AB kimliği, Avrupalı olmayan halklar, devletler ve hatta malların, daha güçlü ve keskin bir Avrupa kimliği oluşturulması adına dışlandığı bir değiş-tokuş (Avrupalı olmayanın dışlanması ve karşılığında da Avrupa kimliğinin güçlendirilmesi şeklinde bir değiş-tokuş) süreciyle ortaya çıkmaktadır (Caderman, 2001: 3-4). Diğer bir deyişle, Avrupalılığın sürekli yeniden inşası, ancak “Avrupalı olmayanın” dışlanması ile sürdürülebilir bir süreçtir. Bu sürecin en net gözlemlenebileceği alanlar ise AB üyesi ülkelerin sınır ve göçmen politikaları ile AB'nin doğu genişlemesi sürecidir.

AB'nin resmi metinlerine yansıyan tanımların dışında, fiili olarak uygulamada olan bir kimlik tanımı, özellikle sınır ve göçmen politikalarında kendisini ortaya koymaktadır. AB kendisine resmi ya da normatif bir kimlik tanımlamıyor olabilir; ancak AB kimliği bu politikalar aracılığı ile uzunca bir süredir söylemsel olarak inşa edilmektedir. AB ülkelerine giriş-çıkışlarda, pasaport işlemlerinde ve sınır kontrollerinde “Avrupa Birliği vatandaşı olmayanlar” (non-European citizens), “üçüncü ülke vatandaşları” (third country nationals), “Avrupalı olmayanlar” (non-Europeans) gibi tanımlar ve kategoriler giderek daha büyük bir keskinlik ve netlik içinde kullanılmaktadır ve bunlar aslında resmi bir Avrupa kimliğini kuran bir söylemin işlerlikte olduğunun göstergeleridir (Caderman, 2001: 9).

AB ülkelerinin hemen hepsinin göçmen ve sığınmacı politikaları ise, göçmenliği ve sığınmacılığı, Avrupa'ya “Avrupalı olmayanın” akışını engelleme temelinde oluşturulan politikalar (Caderman, 2001: 240-242). Dolayısıyla bu politikalar, Avrupa'nın idealleştirdiği evrensel demokrasi normlarını kendisinin rafa kaldırdığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa kamu düzeninin korunması amacıyla

sığınmacılığı ve Avrupalı olmayanın göçünü mümkün olduğu kadar engellemek, Avrupa'nın evrensel olduğunu iddia ettiği normların uygulamasında açık bir şekilde "kültürel görecelilik" uyguladığının göstergesidir. Bu açıdan bakıldığında, özellikle 11 Eylül sonrası süreçte, oluşmakta olan Avrupa göçmen rejiminin, Almanya gibi vatandaşlığı kan bağı temelinde tanımlayan devletlerin anlayışını temel alma riski hiç de az değildir. Bu anlamda Avrupa vatandaşlığı sadece siyasal bir üyelik biçiminin olanaklarını ortaya koyan bir açılım değil, siyasal ve kültürel üyeliği Avrupa düzeyinde özdeşleştirme riski bulunan bir kategoridir (Caderman, 2001: 243-244).

Diğer yandan bütünleşme süreci, ulusal düzeydeki etnik-milliyetçi yaklaşımların paradoksal bir biçimde dışlayıcı bir Avrupa kimliğine destek verebildiği bir süreçtir. Bu ulusal düzeydeki etnik-milliyetçi grupların bazıları Avrupa Birliği'ni son kertede ulusal egemenliklerinin bir garantisi; Amerikan medya ürünlerine, dış askeri tehditlere, Avrupalı olmayan göçmenlere karşı koruyucu bir duvar olarak görmektedirler. Ancak bu taktik bir destektir ve bunu Avrupa milliyetçiliğinden ayırmak gerekir. Yine de Avrupa ölçeğinde zayıf ama dışarıya karşı kapsayıcı bir Avrupa Birliği kimliğinin, Avrupa içindeki çok farklı gruplardan nasıl destek alabildiğini göstermesi bakımından önemlidir (Caderman, 2001: 245).

AB kimliğinin, AB'nin paradoksal bir biçimde ulus-devlet felsefesini Avrupa düzeyinde yeniden kurduğunun gözlemlenebileceği diğer bir süreç doğu genişlemesi sürecidir. AB içindeki egemen siyasal söyleme göre, doğu genişlemesi birlik içindeki ulus-sonrasılık eğilimini güçlendirmiştir (Caderman, 2001: 248). Çünkü bu süreç Avrupa'nın sınırları ve Avrupa kimliği tartışmalarını coğrafi/mekansal boyuttan çıkararak liberal demokrasinin kurum ve kurallarının yerleştirilmesi bağlamına yerleştirmiştir. Buna göre, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri siyasal sistemlerinde liberal bir dönüşümü başarı ile gerçekleştirdikleri için üyeliğe kabul edilmişlerdir.

Bu noktada doğu genişlemesinin bütün bu iddialara rağmen Avrupa'nın Avrupalılığını pekiştirdiğini iddia etmek iki açıdan mümkündür. Birincisi, doğu genişlemesi ile ortaya konan Kopenhag Kriterleri, Avrupa'nın dışlayıcılığını coğrafi/mekansal zeminden zamansallığa kaydirmiştir. Avrupa kimliği mekansal bir "öteki" üzerinden kurulmasa da, liberal demokratik kriterler, henüz bu gelişmişlik düzeyini yakalayamayan aday ülkeler söz konusu olduğunda, zamansal bir farklılığa, bir "geç kalmışlığa, geride olmaya" gönderme yapmaktadır. Avrupa bu şekilde, kendisini dünyanın geri kalanından daha üst bir seviyeye konumlandırmakta ve kendisine bu geri kalan kesimin çeşitli alanlardaki gelişmişlik düzeyi hakkında karar verebilecek bir kimlik kurgulamaktadır ki, bu kimlik de en az coğrafi temelde tanımlanan kimlik kadar dışlayıcıdır. (Rumelili, 2004: 31, 40-43).

İkinci olarak, doğu genişlemesinin AB kimliğinin dışlayıcılığının kuruluşunda çok önemli bir katkısından daha söz edilebilir. Genişleme süreci bir yönüyle Avrupa'nın koyduğu kriterleri aday ülkelerin yerine getirmeye çalışması süreci iken; diğer bir yönüyle de aday ülkelerin "Avrupalılıklarını" kanıtlamaya çalıştıkları ve Avrupa'nın da bu çabaları yoğun bir şekilde desteklediği bir süreç olmuştur (Neumann, 1998: 403) . Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan bu süreçte kendilerini eskinin "Doğu Bloku ülkeleri" olmaktan çıkarıp "Orta Avrupa ülkeleri" olarak kabul ettirdiler. Soğuk Savaş döneminin ezeli "Doğu Bloku" kavramsallaştırmasını kırdılar; yeni ve aynı anda tarihsel bir Avrupa kimliği edindiler. Maastricht Zirvesi de bunun tescil edildiği tarihsel dönemeç oldu. Avrupa Birliği açık bir "Avrupa milliyetçiliği" ile bu ülkelere sahip çıktı. Bu ülkelerin her biri kendilerini "Bizden ilerisi Avrupa değil" diyerek Avrupa'nın yeni doğu sınırı olarak sundular. Avrupa'nın coğrafyası siyasal olarak yeniden kuruldu. Bu coğrafi sınırlama süreciyle Avrupalılığın siyasal kriterleri, diğer bir deyişle liberal demokrasinin kuralları bir madalyonun iki yüzü halinde aslında tek bir anlayış olarak bütünleştiler: Avrupalılık ve demokratik bir rejime sahip olmak (Neumann, 1998: 407-408).

Dolayısıyla bu noktada Avrupalı devletlerin ve AB kurumlarının "ortak tarihsel deneyimlere" yaptıkları vurguyu iyi okumak gerekmektedir. Genişleme deneyimi bu çerçevede, ortak bir Avrupa duygusu ve algısının modern, ulus-devlet kategorileri ve felsefesi ile koşullandığı bir deneyim olmuştur. Aday ülkelerin kabul edilme süreci, bu ülkelerin Avrupa ile tarihsel ortaklıklarına ulus-devlet mantığı ve felsefesi üzerinden yaptıkları göndermeler, parçası oldukları ortak tarihin, ortak kimliğin dayanağı olarak temsil edilmesi, Avrupalılık söyleminin yoğun bir milliyetçi boya ile boyandığı bir süreçtir. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, ulus-devlet milliyetçiliğinin mevcut güçlü kodlamaları içinden Avrupalılıkla uzlaşarak, Avrupa kimliği söyleminin milliyetçi bir söylem olarak biçimlendirilmesine somut katkı sağlamışlardır. Bu ülkelerin kabul edilme süreci, Avrupalılığın dışarıya neden ve nasıl kapalı olacağını, AB'nin dışlayıcılığın hangi unsurlar üzerinden işlediği/işleyeceğini de göstergesidir. Aslında burada hemen belirtmek gerekir ki, Avrupa bütünleşmesinin genel tarihi içinde bu noktaya gelmesine oldukça elverişli bir zemin de mevcuttu. 80'lerde ortaya konan Avrupa marşı, bayrağı ve günü sembolik ulus-devlet pratiklerinin Avrupa düzeyine taşındığını gösteriyordu.

Bu anlamda bugünkü Avrupa kimliği söylemi açıkça milliyetçi ve dışlayıcı bir tona sahiptir. Bu ton doğu genişlemesi döneminde aday ülkelere de nüfuz etmiştir. Avrupalılık, ortak tarih vurgusu bu ülkelerde de egemen siyasal söylemler haline gelmiştir. Bu çerçeveden bakınca, aday ülke olmasına rağmen Türkiye'nin AB ile benzer bir alış-veriş sürecine gireceğini ve iki yönlü, karşılıklı bir kimlik inşası deneyimi yaşayacağını düşünmek pek mümkün görünmemektedir. Bunun en kestirme nedeni

Türk kimliğinin uzun tarihsel dönemler boyunca Avrupa'nın "ötekisi" olarak kurulmasıdır. Avrupa bütünleşmesine kimlik açısından yaklaşan pek çok analitik çalışma, bütünleşmenin teknik olarak dışlama üzerinden gerçekleştirildiği, bir "öteki" tanımlamanın bütünleşmenin temel girdilerinden biri olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre, Avrupa Birliği'nin bütüncül, tekil bir kimliğe sahip, ulus-üstü bir siyasal yapı olma iddiası, tarih boyunca "öteki" olarak tanımladığı toplumların -ki bunların başında Ruslar ile Türkler gelmektedir- sürekli dışlanmasından da beslenmektedir (Neumann, 1998: 412).

Ortak bir Avrupa düşüncesinin tarihini, çok eskilere, Orta Çağa dek geri götüren çalışmada Neumann, Avrupa tarihinde en baskın, Avrupa devletler sisteminin oluşumunda en etkin "ötekini" Osmanlı/ Türk kimliği olduğunu vurgulamaktadır (1999: 40-41). Osmanlı Devleti, verdiği bütün mücadeleye rağmen Avrupa Devletler sistemine kabul edilmemiştir ve bu tarihsel miras bugün bile Avrupa'nın Türkiye ile ilişkilerinde bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa'nın Osmanlı'yı, kendi kimliğini onunla farklılıkları üzerinden kurduğu bir öteki olarak tanımlayışı, elbette çok çeşitli aşamalardan geçmiştir. Avrupa önceleri dinsel bir tehdit olarak algıladığı bu kimliği daha sonra askeri ve siyasal bir tehdit olarak tanımlamıştır; ancak Avrupa'yla bu uzun ilişkiler tarihinde birşey hiç değişmemiştir: Türklük her zaman bir düşman imgesi ile özdeşleştirilmiş, bu düşmana karşı da Avrupa her zaman savunma halinde olmuştur (Neumann, 1999: 47).

Bu çok bilinen "öteki üzerinden kimlik inşası" sürecinde Avrupa'ya özgü olarak gelişen bir davranış kodunun altını çizmek yerinde olacaktır. O da tarihsel olarak Avrupa'nın başka kültürlerle ilişkisini bir yandan iktisadi, sömürgeci, Avrupa açısından akılcı öncüller (logic of raison d'état) üzerinden kurarken, Türklük ile ilişkisini çoğunlukla kültürel bir mantıkla (logic of culture) kurmasıdır (Neumann, 1999: 47). Diğer bir deyişle, kısa ve istisnai işbirliği dönemleri dışında, "Avrupa'nın hasta adamı" olup yerini Rusya'ya bırakana kadar Osmanlı Devleti, ortak Avrupa çıkarı ve siyasetinin yanı sıra, ortak Avrupa benliğinin ve duygusunun başta gelen kurucusu olmuştur.

Sonuç

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini farklı bir tarihsel-felsefi bağlamda ele almaya çalışan bu çalışma, bu ilişkilerin içinde bulunduğumuz tarihsel dönemdeki bağlamının değişim/ dönüşüm yoluyla bütünleşme değil, farklı dinamikler üzerinde işleyen bir dışlama/kabul etmeme süreci olduğunu iki yönden ortaya koymaya çalışmıştır: Birincisi, günümüzdeki Avrupa Birliği söylemi, gerek mekansal kuruluşu, gerekse genişleme ve büyümeye yaptığı pozitif vurgu ile modern ulus-devlet felsefesini

aşamayan, ulus-devlet egemenlik pratiklerini Avrupa düzeyinde yeniden üreten bir siyasal bütünleşme söylemidir. Avrupa'yı giderek daha çok Avrupalı yapan bu egemenlik pratikleri, siyasal alandaki gelişmeler ne olursa olsun, Avrupalı seçkinlerin aşamayacağı tarihsel bir sınırlılıktır. İkincisi ve daha da önemlisi, bu kurumsal-felsefi sınırlılığın toplumsal yansıması olarak Avrupa kimliği de, tarihsel kuruluşundaki etkin "öteki" olan Türk kimliğini, daha güçlü bir Avrupa kimliğini kurma adına, bir "Avrupalı olmayan" olarak dışlamaya/kabul etmemeye devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Buzan, Barry, Deiz, Thomas., "The European Union and Turkey", **Survival**, Cilt: 4, Sayı: 11, Bahar 1999, s.41-57.
- Caderman, Lars Erik. (2001). Political Boundaries and Identity Trade Offs. Lars Erik Caderman.(Der.), **Constructing Europe's Identity, The External Dimension** (s.1-32). Boulder, Lynne Reiner Publishers.
- Caderman, Lars Erik. (2001). Exclusion Versus Dilution: Real or Imagined Trade Off? Lars Erik Caderman.(Der.), **Constructing Europe's Identity, The External Dimension** (s.233-256). Boulder, Lynne Reiner Publishers.
- Calhoun, Craig. (2001). The Virtues of Inconsistency: Identity and Plurality in the Conception of Europe. Lars Erik Caderman. (Der.), **Constructing Europe's Identity, The External Dimension** (s. 35-56). Boulder, Lynne Reiner Publishers.
- Kösebalan, Hasan., "Turkey's EU Membership: A Clash of Security Cultures", **Middle East Policy**, Cilt: IX, No: 2, Temmuz 2002, s. 130-146.
- Larrabee, F. Stephen, Lesser, Ian O., (2003), **Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty**, Santa Monica, RAND.
- Neumann, Iver B., "European Identity, EU Expansion, and the Integration/ Exclusion Nexus, **Alternatives**, Cilt: 23, 1998, s. 397-416.
- Neumann, Iver B., (1999). **Uses of the Other: "The East" in the European Identity Formation**. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Oğuzlu, Tarık H., "An Analysis of Turkey's Prospective Membership in the European Union from a Security Perspective", **Security Dialogue**, Cilt. 34, No:3,2003, s. 285-299.
- Oğuzlu, Tarık H., "Changing Dynamics of Turkey's US and EU Relations", **Middle East Policy**, Cilt: XI, No: 1, Bahar 2004, s. 98-105.
- Rumelili, Bahar, "Constructing Identity and Relating to Difference: Understanding the EU's Mode of Differentiation", **Review of International Studies**, Cilt:30,2004, s. 27-47.
- Walker, R.B.J. (2001). Europe Is Not Where It Is Supposed To Be. M. Kelstrup, M.C. Williams (Der.), **International Relations Theory and Politics of European Integration** (s.14-31). London, Routledge.
- Yeşilada, Birol, "Turkey's Candidacy for EU Membership", **Middle East Journal**, Cilt: 56, No: 1, Kış 2002, s. 94-111.